

УДК 327 (477+476)“2010/2014”

DOI 10.25128/2225-3165.20.01.07

Mykola Alexiyevets

PhD hab. (History), Professor,
Department of the World History and Religious Study,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University (Ukraine)
malexiyevets@tnpu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6128-0438>

Микола Алексієвць

Доктор історичних наук, професор,
Кафедра всесвітньої історії та релігієзнавства,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка (Україна)

Stepan Vasylyshyn

PhD (History), Director,
School of general education I–III degrees of Hadynkivtsi village, Husiatyn Raion,
Ternopil Oblast
stopiks@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3026-9938>

Степан Василичин

Кандидат історичних наук, директор,
Загальноосвітня школа I–III ступенів села Гадинківці,
Гусятинський район, Тернопільська область (Україна)

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ І РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ В ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ (2010–2014 РР.)

Анотація. Мета дослідження – аналіз основних тенденцій співпраці України і Республіки Білорусь в економічній сфері впродовж 2010–2014 рр., а також окреслення основних проблем, які перешкоджали динамічному розвитку двосторонньої економічної взаємодії у вказаний період. Методологія праці: використано принципи історизму, об'єктивності, науковості, системності та комплексності, загальнонаукові (аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування, порівняння, узагальнення та ін.), спеціально-історичні (історико-хронологічний, порівняльно-історичний, історико-типологічний) та конкретно-історичні (системно-структурний, статистичний) наукові методи, а також міждисциплінарний і плюралістичний підходи до вивчення стану наукової розробки проблеми розбудови новітніх стосунків між Україною та Республікою Білорусь. Наукова новизна: уперше пропонується комплексне дослідження основних тенденцій та проблем українсько-білоруського економічного співробітництва в сучасних умовах. Акцентовано увагу на новітніх підходах до вивчення окресленої теми. Висновки: період 2010–2014 рр. характеризувався наявністю чітких тенденцій у двосторонньому економічному співробітництві, що були пов'язані зі значною увагою з боку керівництва обох країн до даної сфери взаємин, реалізацією економічних програм, співпрацею в рамках інституційних організацій. Протягом 2010–2014 рр. на динаміку міждержавних економічних відносин мали безпосередній негативний вплив й деякі проблеми, однак, загалом, Україну та Республіка Білорусь у економічному вимірі можна назвати історичними та стратегічними партнерами, які зацікавлені у розширенні партнерства в цій сфері.

Ключові слова: Україна, Республіка Білорусь, торговельно-економічна співпраця, договір, відносини.

TENDENCIES AND PROBLEMS OF COLLABORATION IN ECONOMIC SPHERE BETWEEN UKRAINE AND REPUBLIC OF BYELORUSSIA IN CONTEMPORARY CONDITIONS (2010–2014)

Summary. The purpose of the article is to analyze the main tendencies of collaboration between Ukraine and Republic of Byelorussia in economic sphere during 2010–2014 years and also to determine the basic problems which have being prevented the development of bilateral economic development during the period mentioned. Methodology of the work includes the following: the principles of objectivity, scientific character, systemic and integration, and historical method; common scientific (analysis, synthesis, induction, deduction, abstracting, comparison, generalization e. c.), special historical (historical and chronological, comparative and historical, historical and typological) and concrete and historical (systemic and structure, statistic)

scientific methods. For understanding of the process of investigation of status of scientific working out of the topic of building of contemporary relations between Ukraine and Republic of Byelorussia there were used such approaches: pluralistic and interdisciplinary. Scientific newness includes firstly comprehensive study of the main trends and problems of Ukrainian-Belarusian economic cooperation in modern conditions is offered. Emphasis is placed on the latest approaches to the study of the outlined topic. In conclusion we would like to underline, the period of 2010–2014 can be characterized by few clear tendencies in bilateral economic collaboration linked with a great attention of the leadership of both states to this sphere, realization of economic programs, cooperation in institutional organizations. Also during the period analyzed the dynamics of interstate economic relations was being influenced by a few problems, but in general Ukraine and Republic of Byelorussia could be named as a strategic partners in economic sphere, which were very interested in widening of this partnership.

Keywords: Ukraine, Republic of Byelorussia, commercial and economic collaboration, pact, relations.

Постановка проблеми. Економічний напрям співпраці в українсько-білоруських відносинах є ключовим для обох держав. Для України це обумовлено тим, що в умовах економічної війни з Росією саме Республіка Білорусь залишається чи не єдиною серед країн Євразійського економічного союзу державою, яка зацікавлена у розвитку двосторонніх торговельно-економічних відносин, і залишає відкритим свій ринок для українських товарів. Для Білорусі пріоритетність економічного вектору співробітництва з Україною пояснюється, у першу чергу, прагненням зберегти традиційний для своєї продукції ринок збуту, а також тісними коопераційними зв'язками, які історично склалися між підприємствами двох країн. На сучасному етапі українсько-білоруські економічні взаємини в значній мірі залежні від геополітичної ситуації, що склалася на теренах Східної Європи. Ця тенденція має безпосередній вплив на динаміку торговельно-економічної співпраці між Україною та Республікою Білорусь, оскільки суттєво обмежує потенційні можливості розширення міждержавного економічного співробітництва. За таких умов пріоритетним завданням для керівництва двох республік постає необхідність ведення регулярного діалогу з основних питань економічної взаємодії, розширення інституційного співробітництва у сфері економіки, а також уміння вибору оптимальних зовнішньоекономічних партнерів.

Метою статті є аналіз основних тенденцій співпраці України і Республіки Білорусь в економічній сфері впродовж 2010–2014 рр., а також окреслення основних проблем, які перешкоджали динамічному розвитку двосторонньої економічної взаємодії у вказаний період.

Аналіз досліджень. Історіографічною базою теми слугували аналітичні праці переважно білоруських та українських науковців. Двосторонні економічні відносини України з Республікою Білорусь знайшли відображення у розвідках Г. Максака (Максак), Г. Максака і Д. Юрчака (Максак, Юрчак, 2014), О. Валіон (Валіон, 2014) В. Засадко (Засадко, 2008), Т. Польового (Польовий, 2015) та ін. Вагомий внесок у наукову розробку окресленої теми зробив і один з авторів статті (Василишин, 2019). У дисертаційному дослідженні С. Василичин проаналізував основні параметри нової системи становлення і розвитку українсько-білоруських відносин у політико-економічній площині упродовж 1991–2014 рр. (Василишин, 2019: 41).

Виклад основного матеріалу. Переломним для подальшого розвитку українсько-білоруських економічних взаємин можна вважати початок 2010 року. Значущість цього періоду була обумовлена, з одного боку позитивною тенденцією зростання обсягів міждержавних торговельно-економічних операцій, яка намітилася вже з 1 січня 2010 року, а з іншого – пріоритетною увагою нового політичного керівництва України до економічного аспекту двостороннього співробітництва (Василишин, 2019: 202).

За таких умов тема подальшої міждержавної економічної взаємодії стала центральною під час переговорів двох президентів у Мінську 29 квітня

2010 року. У ході зустрічі О. Лукашенко та В. Янукович висловили своє задоволення з приводу нової тенденції зростання обсягів взаємного товарообігу, а також відзначили, що дві країни є стратегічними партнерами у торговельно-економічній сфері. За підсумками переговорів глави обох республік досягли принципових домовленостей щодо поглиблення співробітництва у сферах енергетики, транзиту, транспорту, промислової кооперації, міжрегіональної співпраці та прикордонної торгівлі.

Основним результатом візиту стала домовленість сторін доручити двом урядам розробити до середини червня 2010 р. “дорожню карту” (план спільних дій) із реалізації пріоритетних напрямків українсько-білоруського економічного співробітництва. При підготовці даного документу президенти України та Білорусі поставили перед його розробниками завдання включити у нього цілу низку конкретних проектів у різних сферах економіки, а також звернути особливу увагу на розширення двосторонньої промислової і науково-технічної кооперації, постачання білоруської сільськогосподарської техніки в Україну, розвиток транспортної інфраструктури, ліквідацію існуючих торговельних бар’єрів, посилення ролі взаєморозрахунків у національних валютах, створення Ради ділового співробітництва із керівників підприємств та представників бізнесу двох країн.

Реалізуючи домовленості президентів, “дорожня карта” була розроблена і 29 травня 2010 року підписана в Гомелі першими віце-прем’єр-міністрами України та Республіки Білорусь А. Ключевим і В. Семашко (Максак). Укладення Плану спільних дій можна вважати цілком логічним та ефективним кроком з боку керівництва України та Республіки Білорусь, оскільки в умовах завершення у 2008 році терміну дії Міждержавної програми довгострокового економічного співробітництва, а також недостатньої ефективності підписаного у 2009 році меморандуму про напрацювання системи заходів з інтенсифікації двосторонньої торговельно-економічної співпраці в умовах світової кризи, саме зазначений документ став по суті єдиним нормативним актом, який регулював практичну реалізацію пріоритетних напрямків українсько-білоруського економічного співробітництва на коротко- та середньостроковий період (Василишин, 2019: 202).

Від повноцінної реалізації “дорожньої карти”, зазначає у своєму дослідженні Г. Максак, обидві сторони очікували зростання товарообігу між країнами до рекордної цифри – 7–8 млрд. доларів на рік (Максак). Пожвавлення взаємної торгівлі уряди України та Республіки Білорусь пов’язували із реалізацією проектів зі створення спільних підприємств для експорту продукції в треті країни, а також з розвитком співробітництва у сфері промисловості, зокрема в галузях машинобудування, транспорту та металургії. Окремим пунктом укладеного Плану спільних дій була прописана співпраця двох республік у сфері транзиту нафти по території Української держави і організації постачання білоруських нафтопродуктів до України. За слушним зауваженням сучасного вітчизняного дослідника українсько-білоруських відносин Г. Макаса, реалізація саме останнього пункту, враховуючи геополітичну ситуацію, яка склалася у регіоні в 2010 році, могла стати найбільш важливим кроком на шляху до забезпечення енергетичної безпеки України та Республіки Білорусь (Максак).

Протягом 2010 року продовжувалася активна інституційна співпраця. Так, 16–17 червня у Вітебську, в рамках реалізації “дорожньої карти” на базі українсько-білоруської ділової ради було створено Консультативну раду. Дана інституція була створена з метою розширення міждержавної торговельно-економічної співпраці, поглиблення контактів між представниками ділових кіл, зростання двостороннього товарообігу (Максак, Юрчак, 2014: 6).

Серйозною проблемою у структурі українсько-білоруських економічних взаємин залишалися торговельні обмеження. Слід зазначити, що обмежувальні заходи у взаємній торгівлі мали негативний вплив на динаміку двостороннього товарообігу, а тому спільна діяльність двох країн направлена на ліквідацію існуючих торговельних бар'єрів була прописана окремим пунктом у “дорожній карті”. У рамках цієї роботи, 28–29 вересня 2010 року в Мінську пройшли українсько-білоруські переговори з питань застосування обмежувальних заходів у взаємній торгівлі. Під час обговорення сторони відзначили прогрес у сфері лібералізації антидемпінгових і спеціальних захисних заходів, а також підтвердили свої наміри продовжити роботу зі створення умов для безперешкодного доступу українських і білоруських товарів на ринки один одного. За підсумками переговорів було досягнуто і низку конкретних домовленостей: українська сторона скасувала спеціальні заходи щодо ввезення трикотажного полотна, бавовняних тканин, люмінесцентних газорозрядних ламп білоруського виробництва; завершено процедуру підписання Угоди між концерном “Белбиофарм” і Міністерством економіки України про регулювання постачання до Республіки Білорусь крохмальної патоки українського виробництва; остаточно узгоджено постачання української карамелі на ринок Білорусі і ввезення білоруських шин до України.

Значний вплив на динаміку українсько-білоруських економічних взаємин мали результати роботи міжурядової змішаної комісії з питань торговельно-економічного співробітництва. 30 вересня 2010 року в Мінську під головуванням першого заступника голови уряду Республіки Білорусь В. Семашко та першого віце-прем'єр-міністра України А. Ключова відбулося її чергове засідання. У ході роботи комісії сторони обговорили стан міждержавного торговельно-економічного співробітництва, а також окреслили перспективні напрямки діяльності щодо збільшення товарообігу між двома країнами. Крім того, учасники засідання розглянули низку питань, пов'язаних із розширенням взаємодії в галузях транспорту, будівництва та архітектури, науки і технологій, агропромислового комплексу, паливно-енергетичній сфері. Обговоренню також підлягали проблеми міжрегіональної і прикордонної взаємодії, розширення договірно-правової бази українсько-білоруських економічних відносин. Основним підсумком роботи комісії стало підписання низки важливих двосторонніх документів економічного характеру: угоди між Урядом Республіки Білорусь і Кабінетом Міністрів України про умови постачання в Україну нових пневматичних гумових шин для легкових автомобілів; протоколу між Урядом Республіки Білорусь та Кабінетом Міністрів України про внесення змін і доповнень до угоди про трудову діяльність і соціальний захист громадян, які працюють за межами своїх держав, від 17 липня 1995 р.; договору про довгострокову виробничу кооперацію між ВАТ “Белкоммунмаш” і ЗАТ “Чернігівський автозавод”.

Активізація українсько-білоруського економічного співробітництва поставила перед керівництвом обох держав питання про необхідність зміни формату двосторонніх економічних відносин. Сторони обговорили таку можливість 19 травня 2011 року під час зустрічі Президента Республіки Білорусь О. Лукашенка з Прем'єр-міністром України М. Азаровим. У ході бесіди глава українського уряду відзначив значне збільшення товарообігу між країнами протягом останнього часу і заявив, що настав час переходити від простого торговельно-економічного співробітництва до співпраці в ширшому сенсі – організації спільних виробництв в Україні та Білорусі у таких сферах, як сільськогосподарське машинобудування, освоєння космосу.

Значну увагу О. Лукашенко та М. Азаров приділили також обговоренню запланованого на другу половину 2011 року саміту країн СНД. Прем'єр-міністр

України зазначив, що під час роботи саміту найголовнішим питанням є укладання угоди про зону вільної торгівлі. Підписання даного документу, на думку глави українського уряду, призведе до збільшення товарообігу і значно зміцнить співпрацю між країнами (Договір про зону вільної торгівлі в рамках СНД було укладено 18 жовтня 2011 року в Санкт-Петербурзі) (19 мая Александр Лукашенко). Слід наголосити, що тодішнє керівництво України вважало пострадянський простір ключовим напрямом своєї зовнішньоекономічної діяльності, а відтак ставило питання укладання угоди про зону вільної торгівлі в рамках СНД в перелік пріоритетних та стратегічно важливих завдань, вирішення яких дозволить не лише зберегти, а й значно розширити економічний потенціал Української держави.

Наприкінці 2011 року (15 грудня) у Києві пройшло ювілейне двадцятье засідання міжурядової змішаної українсько-білоруської комісії з питань торговельно-економічного співробітництва. Під час роботи комісії були розглянуті шляхи розширення двосторонніх економічних зв'язків в таких сферах, як машинобудування, енергетика, транспорт, сільське господарство. Учасники засідання обговорили питання розвитку виробничої і науково-технічної кооперації, створення спільних виробництв, в тому числі у фармацевтичній галузі, а також перспективи поглиблення прикордонного та міжрегіонального співробітництва. Ці та інші питання міждержавної торговельно-економічної взаємодії були включені в підсумковий Протокол засідання, який визначив основні напрямки співпраці між Україною і Білоруссю на 2012 рік.

Значну увагу сторони приділили розширенню договірно-правової бази українсько-білоруських економічних відносин. Так, в ході роботи комісії було підписано міжурядову угоду про статус об'єктів Білоозерської водоживильної системи Дніпро-Бузького каналу, план співпраці між міністерствами закордонних справ двох держав в економічній сфері на 2012–2013 роки, програму виробничої та науково-технічної кооперації між організаціями України та Білорусі з виходом на ринки третіх країн, документи по реалізації інфраструктурних проектів у транспортній сфері (О 20-м засіданні). Результати двадцятого засідання міжурядової комісії з питань торговельно-економічного співробітництва підтвердили готовність України та Республіки Білорусь і надалі розвивати двосторонні економічні взаємини на принципах взаємовигідного партнерства та з урахуванням національних інтересів обох республік (Василишин, 2019: 204).

У 2011 році на загалом позитивну тенденцію розширення українсько-білоруського співробітництва в економічній сфері негативний вплив почало здійснювати нове інтеграційне об'єднання в регіоні – Митний союз, до складу якого входили Російська Федерація, Казахстан і Республіка Білорусь. Прагнення Російської Федерації нав'язати іншим країнам власний політичний курс, використовуючи при цьому економічні інструменти Митного союзу нерідко призводило до виникнення торгових воєн на пострадянському просторі, в тому числі й між Україною та Республікою Білорусь (Василишин, 2019: 204).

Так, вже всередині 2011 року українські експортери нержавіючих труб зіткнулися із складнощами при постачанні своєї продукції на білоруський ринок. Білоруська сторона прокоментувала дану ситуацію в ході прес-конференції заступника міністра закордонних справ Олександра Гур'янова. Відповідаючи на запитання журналіста українського незалежного інформаційного агентства новин О. Гур'янов зазначив: “Якщо брати ситуацію із постачанням нержавіючих труб з України, то я попросив би, по-перше, відійти від розуміння того, ніби Білорусь щось блокує. У даному випадку немає поняття “позиція Республіки Білорусь”, є позиція держав-членів Митного союзу. Обмеження по нержавіючих трубах не були національною ідеєю Республіки Білорусь, а заходом Російської Федерації,

яка застосувала їх по відношенню до всіх постачальників даної продукції на територію країн Митного союзу. За таких умов, заяви про те, що Білорусь щось блокує або ж порушує інтереси української сторони є неприйнятними та некоректними. Ми, зі свого боку, навпаки відпрацювали і погодили той рівень квот, який буде задовольняти українську сторону, і найближчим часом очікуємо відповідного рішення Євразійської економічної комісії. І ще раз наголошую, питання вирішувалося “трійкою” і головну скрипку грала не Республіка Білорусь. Ці роз’яснення ми дали представникам української сторони і дуже сподіваємося на їхнє розуміння...”.

Як бачимо, перспективи розширення торговельно-економічного співробітництва між Україною та Республікою Білорусь опинилися значною мірою в залежності від позиції Російської Федерації, а політична складова знову почала переважати над економічними інтересами. Така тенденція виявилася довготривалою і в подальшому призвела до введення обома країнами низки торговельних обмежень, які здійснювали негативний вплив на динаміку українсько-білоруських відносин в економічній сфері (Василишин, 2019: 205).

У лютому 2012 року, на наступний день, після введення заборони на постачання молочної продукції низки українських підприємств до Росії представники білоруського аграрного відомства публічно оголосили про можливість введення аналогічних заходів по відношенню до Києва. Незважаючи на те, що білоруська сторона, як і раніше, пояснювала свої дії зобов’язаннями в рамках Митного союзу і заявляла про відсутність претензій до українських молочних продуктів, Україна, у відповідь, з 1 березня 2012 року ввела заборону на ввезення м’ясних і молочних продуктів з Білорусі (Максак, Юрчак, 2014: 7). Отже, навесні 2012 року між Україною та Республікою Білорусь розпочалась м’ясо-молочна торговельна війна.

Врегулювати дану ситуацію вдалося лише через 2 місяці під час зустрічі в Мінську першого віце-прем’єра Республіки Білорусь В. Семашка з новопризначеним міністром економічного розвитку та торгівлі України П. Порошенком. У результаті домовленостей було знято всі обмеження на експорт білоруської м’ясо-молочної продукції до України, а Білорусь, у свою чергу, ліквідувала обмежувальні заходи на імпорт українського пива, які були введені ще в 2010 році (Максак, Юрчак, 2014: 7).

Взаємні торговельні обмеження, які вводили Україна та Республіка Білорусь були обумовлені не лише зовнішніми чинниками (залежністю від позиції Російської Федерації), а й мали вагомі внутрішні причини (прагнення підтримати вітчизняного товаровиробника і не допустити домінування на власному ринку імпортової продукції тих галузей промисловості, які були розвинені в обох республіках) (Василишин, 2019: 205).

Так, зокрема, у січні 2013 року Україна обмежила доступ на внутрішній ринок молочної продукції трьох великих білоруських товаровиробників. Як зазначають у своєму дослідженні Г. Максак та Д. Юрчак, за офіційною версією причина була в порушенні державних стандартів якості, хоча, неофіційно, це було викликано експансією білоруських підприємств, які в 2012 р майже на половину збільшили свою присутність в сегменті молочної продукції на ринку України. У відповідь на такі дії України, Республіка Білорусь з квітня 2013 року закрила свій ринок для української кондитерської продукції (Максак, Юрчак, 2014: 7). Український та білоруський дослідники також наголошують на тому, що для України політика протекціонізму по відношенню до сусідньої держави пов’язана із зміною офіційного “куратора” двосторонніх відносин. Так було на початку 2012 року, коли уряд покинув віце-прем’єр А. Ключев, так сталося і на початку 2013 року, коли Кабінет Міністрів залишив міністр економічного розвитку і торгівлі П. Порошенко (Максак, Юрчак, 2014: 7).

Незважаючи на наявність проблем, українсько-білоруські економічні відносини в цілому розвивалися по висхідній траєкторії і зберігали позитивну тенденцію до розширення двостороннього співробітництва. Майданчиком для обговорення існуючих проблем та перспектив розвитку міждержавних взаємин в економічній сфері як і раніше були засідання міжурядової комісії з питань торговельно-економічного співробітництва та зустрічі між керівниками двох країн (Василишин, 2019: 206).

22 травня 2013 року в Києві відбулося двадцять друге засідання українсько-білоруської змішаної комісії з питань економічної взаємодії. Українську делегацію очолював перший віце-прем'єр-міністр С. Арбузов, білоруську – перший заступник прем'єр-міністра В. Семашко. У переговорах брали участь представники міністерств, відомств і суб'єктів господарювання обох держав. У ході роботи комісії найперше було констатовано високий рівень партнерських відносин між Україною і Білоруссю. Значна увага також була приділена розвитку співробітництва в різних галузях промисловості, транспорту, аграрно-промислового комплексу, паливно-енергетичному і хімічному секторах. З метою закріплення позитивних тенденцій у розвитку українсько-білоруської торгівлі сторони домовились вжити комплекс заходів, спрямованих на усунення штучних бар'єрів. За результатами двадцять другого засідання комісії підписано підсумковий протокол та угоду між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Білорусь про міжрегіональне та прикордонне співробітництво.

Поточний стан та перспективи подальшого поглиблення українсько-білоруського торговельно-економічного співробітництва, були однією із центральним тем під час переговорів 17–18 червня 2013 року в Києві між президентами України і Республіки Білорусь В. Януковичем та О. Лукашенком. Аналізуючи стан двосторонньої торгівлі Віктор Янукович відзначив, що Білорусь і Україна мають великий творчий потенціал, який використовується не в повній мірі. Президент України заявив, що українська сторона налаштована на більш повне використання можливостей співпраці в різних сферах, а тому фахівці двох країн повинні конкретизувати напрямки міждержавного співробітництва. Глава Української держави звернув увагу і на розширення можливостей транспортно-логістичних зв'язків.

Під час переговорів президенти також обговорили питання транспортування нафти, співпрацю у сфері аграрно-промислового комплексу, використання можливостей сільгоспмашинобудування, а також військово-технічного, міжрегіонального, прикордонного співробітництва. Віктор Янукович підкреслив, що країни мають значні перспективи розширення взаємодії у цих сферах, а тому урядам України та Білорусі доручено детально пропрацювати нові перспективні спільні проекти та ініціативи.

Олександр Лукашенко, у свою чергу, звернув увагу на позитивну тенденцію зростання обсягів взаємної торгівлі й відзначив, що країни пройшли шлях від простої торгівлі до створення в рамках кооперації спільних підприємств, і білоруська сторона сповнена рішучості продовжувати роботу в цьому напрямку. Президент Білорусі також заявив про те, що обидві сторони зацікавлені в безперешкодному доступі своїх товарів на ринки один одного, а тому необхідно усувати обмежувальні заходи у взаємній торгівлі. Глава Білоруської держави зазначив, що резервом для нарощування товарообігу є постачання складної технічної продукції по лізингу, а відтак необхідно пришвидшити підписання міжурядової угоди про створення сприятливих умов для активізації лізингової діяльності, а національним банкам якнайшвидше вжити спільних заходів щодо розширення використання у взаємній торгівлі сучасних фінансових інструментів – експортного кредитування, міжнародного лізингу.

За підсумками переговорів лідери двох країн домовилися активізувати двосторонні торговельно-економічні зв'язки, у першу чергу в сфері виробничої кооперації, як найбільш продуктивної форми співпраці. Найбільшу перспективу обидві сторони вбачали у розвитку спільних підприємств у галузі сільгоспмашинобудування, а також освоєння виробництва міського пасажирського транспорту.

Окрім, безпосередньо двосторонніх економічних відносин в центрі уваги перебували й питання економічної взаємодії в рамках інтеграційних об'єднань. Віктор Янукович, зокрема, зазначив, що створення Митного союзу відбулося у відриві України від цього процесу, а тому, для того, щоб Українська держава могла приєднатися до положень Митного союзу, необхідно було створити інструменти, і одним з них стало підписання в Мінську 31 травня 2013 року меморандуму про поглиблення взаємодії між Україною та Євразійською економічною комісією. “Це рішення продиктоване виключно економічними інтересами Української держави і традиційними відносинами між країнами Митного союзу та Україною. Упевнений, зусилля з розвитку взаємодії з Митним союзом, а в подальшому і Євразійським економічним союзом сприятимуть досягненню необхідного прогресу в економічному співробітництві країн і зростанню добробуту народів”, – резюмував з цього приводу Віктор Янукович. Крім того, президент України відзначив значний внесок Республіки Білорусь у розвиток діалогу між Україною та Митним союзом. Глава Української держави також заявив своєму білоруському колезі про підтримку та зацікавленість України в якнайшвидшому вступі Білорусі до Світової організації торгівлі.

Отже, як зазначив у своєму дисертаційному дослідженні С. Васишин, під час офіційного візиту президента Республіки Білорусь до України, В. Янукович та О. Лукашенко обговорили як широкий спектр питань українсько-білоруського торговельно-економічного співробітництва, так і економічну співпрацю в рамках інтеграційних процесів. Лідери двох держав не лише відзначили основні тенденції та проблеми співпраці України та Білорусі в економічній сфері, а й окреслили перспективні напрямки економічної взаємодії, які покликані вивести українсько-білоруські економічні зв'язки на якісно новий рівень (Васишин, 2019: 207).

Економічні взаємини між Україною та Білоруссю обговорювалися й під час візиту прем'єр-міністра України М. Азарова до Республіки Білорусь. У ході переговорів особливу увагу було приділено розвитку промислової кооперації у створенні сільгосптехніки, відновленню перевезень білоруських вантажів по Дніпру, підготовці білоруських фахівців у ядерній галузі, взаємному визнанню сертифікатів походження товарів та їх гармонізації, поглибленню взаємодії у сфері ветеринарного та фітосанітарного контролю, врегулюванню розрахунків за надані Україною послуги з транспортування нафти. Сторони погодилися з тим, що для збільшення двостороннього товарообігу необхідно розширювати номенклатуру постачання, впроваджувати нові схеми підтримки промисловців через фінансові інструменти, роботу лізингових компаній, залучення інвестицій на засадах державно-приватного партнерства та використання інноваційних розробок. За результатами переговорів було підписано “Дорожню карту” з розвитку двостороннього співробітництва на 2013–2015 роки, а також угоду про співробітництво в галузі підготовки кадрів для ядерної енергетики.

Події в Українській державі наприкінці 2013 – початку 2014 рр. серйозно вплинули на всю структуру українсько-білоруських відносин, у тому числі й на співпрацю двох країн у сфері економіки. Новою тенденцією міждержавного торговельно-економічного співробітництва стало суттєве обмеження обсягів двосторонніх економічних операцій. Така ситуація була обумовлена в першу чергу економічним спадом в Україні, який був викликаний

внутрішньополітичною ситуацією, а також анексією Криму та початком російської агресії проти Української держави. Іншою причиною негативної тенденції зменшення показників українсько-білоруської економічної співпраці стала “економічна війна”, яку Російська Федерація розпочала проти України, використовуючи при цьому механізми Митного союзу та залучаючи всі країни-учасниці даного інтеграційного об’єднання, в тому числі й Республіку Білорусь (Василишин, 2019: 207–208).

Зважаючи на значущість для обох країн економічної складової міждержавних відносин та обопільне прагнення змінити негативну тенденцію у двосторонніх економічних взаєминах, дана проблема була обговорена вже під час першої зустрічі президента Білорусі з новим українським керівництвом (виконуючим обов’язки Президента України, Головою Верховної Ради О. Турчиновим). У ході переговорів лідери двох країн обговорили проблеми транспортного коридору від Чорного моря до Балтики, роботу спільних підприємств та плани щодо подальшого розвитку співпраці в цьому напрямку, розглянули питання закупівель Республікою Білорусь електроенергії в Україні. За підсумками переговорів обидва президенти заявили про низку конкретних домовленостей у сфері торговельно-економічного співробітництва, а також про необхідність збільшення торгового обігу між країнами та наявність колосального нереалізованого потенціалу в цій сфері.

Однак, доводиться констатувати, що попри досягнуті між О. Лукашенком та О. Турчиновим домовленості, переламати тенденцію падіння обсягів міждержавних торговельно-економічних операцій не вдалося. Це було пов’язано з низкою об’єктивних чинників. Так, лише анексія Криму та бойові дії на Донбасі призвели до того, що другий та третій серед регіонів України торговельні партнери Республіки Білорусь (Автономна Республіка Крим займала друге, а Донецька область третє місце у торговому балансі з Білоруссю) суттєвого обмежили обсяги торгівлі із сусідньою республікою (Бетлій, Прейгерман, 2016: 25).

Впливали на динаміку українсько-білоруських економічних взаємин і взаємні торговельні обмеження, які протягом 2014 року декілька разів вводилися Україною та Білоруссю. Зокрема, рішення білоруського уряду від 1 травня 2014 року про введення терміном на півроку режиму обов’язкового ліцензування імпорту пива і кондитерських виробів з країн, які не є членами Митного союзу завдало найбільших збитків саме українським експортерам даної продукції. Причини таких заходів білоруська влада офіційно не озвучила, а тому експерти кожної із сторін трактували їх по своєму (українські експерти, як правило, пояснювали такі дії Білорусі тиском на неї з боку Москви, білоруські – заявляли про прагнення підтримати національного виробника) (Максак, Юрчак, 2014: 18).

Київ, у відповідь прийняв рішення про введення ввізних мит на деякі товари білоруських виробників. Так, з 26 липня 2014 р. і до кінця 2016 р. білоруські кондитерські вироби, молочна продукція, електричні лампи, холодильники і добрива, які поставлялися в Україну, повинні були обкладатися ввізним митом в розмірі 55,29% від митної вартості. Ввізні мита в розмірі 60,05% вводилися також на білоруське пиво, гумові шини і комплектуючі для холодильного обладнання. Ситуацію вдалося врегулювати після візиту 18 липня 2014 року української делегації до Мінська. З 19 серпня взаємні всі обмежувальні заходи були зняті (Максак, Юрчак, 2014: 18).

Схожі торговельні обмеження вводилися і в інших галузях двостороннього економічного співробітництва. Так, з 10 липня 2014 року Міністерство сільського господарства і продовольства Білорусі ввело тимчасові обмеження на імпорт картоплі з України. Дане рішення було прийняте у зв’язку зі зверненням Федеральної служби з ветеринарного і фітосанітарного нагляду РФ та

відповідно до угоди Митного союзу про карантин рослин (Максак, Юрчак, 2014: 18).

Разом з тим, незважаючи на несприятливі тенденції та наявність проблем в українсько-білоруських економічних взаєминах, події 2014 року відкрили для обох країн також низку перспективних можливостей, які за умови еволюційного розвитку міждержавних відносин, здатні сформувати нову взаємно ефективну модель двостороннього торговельно-економічного співробітництва (Василишин, 2019: 209).

Так, О. Бетлій та Є. Прейгерман, у своєму дослідженні зазначають: “До нових ніш в українсько-білоруській економічній взаємодії, які стали доступними після початку російсько-української війни, взаємних економічних санкцій, можна віднести реекспорт українських товарів до Росії через Білорусь, а також збільшення авіап перевезень між Мінськом та українськими містами. Реекспорт товарів українського походження до Російської Федерації через Республіку Білорусь проходить в основному незаконними каналами, однак є всі можливості для легальної українсько-білоруської співпраці у цій сфері. Міждержавні угоди між Росією та Білоруссю, а також правила Євразійського економічного союзу дозволяють це зробити у випадку надання українським товарам у Білорусі певної доданої вартості. А отже і Київ, і Мінськ можуть бути зацікавленими у розвитку цієї ніші двосторонньої економічної взаємодії” (Бетлій, Прейгерман, 2016: 28).

Однак, тут слід відзначити, що білоруська сторона не визнає на офіційному рівні того, що через її територію здійснюється реекспорт товарів. Зокрема, білоруський посол в Україні В. Величко у грудні 2014 року в інтерв'ю міжнародному журналу “Банкір” з цього приводу заявив наступне: “У нас немає реекспорту ні з Білорусі в Україну, ні з України в Білорусь. Найвигідніше для наших країн – це створення спільних підприємств...”.

Не обговорювалася ця тема й під час зустрічі президентів України та Білорусі наприкінці 2014 року в Києві. Економічна складова українсько-білоруських відносин була представлена домовленостями П. Порошенка з О. Лукашенко активізувати співпрацю у паливно-енергетичній сфері та в галузі машинобудування і телекомунікацій. Глави держав також узгодили терміни проведення чергового двадцять третього засідання Міжурядової українсько-білоруської комісії з питань торговельно-економічного співробітництва.

Нова модель економічного співробітництва України та Республіки Білорусь у сучасних умовах повинна базуватися, в першу чергу, на принципах добросусідства, рівноправ'я, взаємної вигоди та стратегічного партнерства. Досягти такої мети, на нашу думку, можна наступним чином:

1) самостійно приймати рішення при здійсненні міждержавного економічного співробітництва та дистанціюватися при цьому від впливів “третьох сторін”;

2) активізувати двосторонні економічні відносини та уникати практик застосування дискримінаційних протекціоністських заходів по відношенню до країни-партнера;

3) переходити від простого торговельного до інноваційного економічного співробітництва, яке повинно базуватися на глибокій кооперації при виготовленні продукції з високою доданою вартістю та її спільному експорті в треті країни;

4) обопільно брати участь у сучасних глобалізаційних процесах та використовувати представлені ними можливості;

5) враховувати особливості національних економік (Василишин, 2019: 210–211).

Висновки. Таким чином, тривалий період українсько-білоруських взаємин засвідчив важливість та пріоритетність економічної складової у структурі

міждержавних відносин, підтвердив правильність базових принципів, на основі яких і формувалася модель двостороннього економічного співробітництва.

Період 2010–2014 рр. характеризувався наявністю чітких тенденцій у двосторонньому економічному співробітництві, що були пов'язані зі значною увагою з боку керівництва обох країн до даної сфери взаємин, реалізацією економічних програм, співпрацею в рамках інституційних організацій. Протягом 2010–2014 рр. на динаміку міждержавних економічних відносин мали безпосередній негативний вплив й деякі проблеми, однак, загалом, Україну та Республіку Білорусь у економічному вимірі можна назвати історичними та стратегічними партнерами, які зацікавлені у розширенні партнерства в цій сфері.

Список використаних джерел

- Максак – Максак Г. Беларусь – Украина: новые акценты – открытые возможности. URL: <https://nmnby.eu/yearbook/2010/maksak-ru.html>.
- Максак, Юрчак, 2014 – Максак Г., Юрчак Д. Сотрудничество Республики Беларусь и Украины в новых геополитических условиях. Минск, 2014. 40 с.
- Валіон, 2014 – Валіон О. П. Білорусь: соціально-економічні аспекти розвитку. Тернопіль: Астон, 2014. 274 с.
- Засадко, 2008 – Засадко В. Інституційний базис стимулювання розвитку економічної співпраці України з Республікою Білорусь. Стратегічні пріоритети: науково-аналітичний збірник. 2008. №3 (8). С. 219–224.
- Польовий, 2015 – Польовий Т. Є. Україна – Республіка Білорусь: особливості міждержавного діалогу на сучасному етапі. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. 2015. № 1. С.160–168.
- Бетлій, Прейгерман, 2016 – Бетлій О., Прейгерман Є. Аудит зовнішньої політики України: Україна – Білорусь. Дискусійна записка. Київ, 2016. 55 с.
- Василишин, 2019 – Василишин С. Ю. Українсько-білоруські відносини (1991–2014 рр.): дисертація на здобуття наук ступеня канд. іст. наук за спец. 07.00.02 “Всесвітня історія”. Тернопіль, 2019. 298 с.
- 29 апреля Александр Лукашенко – 29 апреля Александр Лукашенко встретился с Президентом Украины Виктором Януковичем. 29 апреля 2010 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/29-aprelja-aleksandr-lukashenko-vstretilsja-s-prezidentom-ukrainy-viktorom-janukovichem-5119/.
- О белорусско-украинских переговорах – О белорусско-украинских переговорах по вопросу применения ограничительных мер во взаимной торговле. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/b4e280c33125fdce.html.
- О проведении заседания – О проведении заседания Межправительственной Белорусско-Украинской смешанной комиссии по вопросам торгово-экономического сотрудничества. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/a446258ac49b0dd4.html.
- 19 мая Александр Лукашенко – 19 мая Александр Лукашенко встретился с Премьер-министром Украины Николаем Азаровым. 19 мая 2011 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/19-maja-aleksandr-lukashenko-vstretilsja-s-premjer-ministrom-ukrainy-nikolaem-azarovym-5244/.
- О 20-м заседании – О 20-м заседании Межправительственной Белорусско-Украинской смешанной комиссии по вопросам торгово-экономического сотрудничества. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/eb3970d7d35b322b.html.
- Ответы заместителя – Ответы заместителя Министра иностранных дел Республики Беларусь Александра Гурьянова на вопросы журналистов в ходе пресс-конференции на тему: “Итоги внешней торговли в 2011 году”. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/cd91c78b6a87855c.html.
- Підсумки участі – Підсумки участі Першого Віце-прем'єр-міністра України С. Арбузова у 22-му засіданні Міжурядової українсько-білоруської змішаної комісії з питань торговельно-економічного співробітництва 22 травня ц. р. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/1168-brifing-v-mzs>.
- Беларусь заинтересована – Беларусь заинтересована в активном развитии взаимодействия с Украиной. 18 июня 2013 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/belarus-zainteresovana-v-aktivnom-razviti-vzaimodejstvija-s-ukrainoj-6313/.
- Офіційний візит – Офіційний візит Прем'єр-міністра України М. Азарова до Республіки Білорусь. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/1182-brifing-v-mzs>.
- Александр Лукашенко встретился – Александр Лукашенко встретился с исполняющим обязанности Президента Украины Александром Турчиновым. 29 марта 2014 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/proxodit-vstrecha-prezidenta-belarusi-aleksandra-lukashenko-i-ispolnjajuschego-objazannosti-prezidenta-8388/.
- Интервью – Интервью Чрезвычайного и Полномочного Посла Беларуси в Украине Валентина Величко Международному журналу “Банкирь” (декабрь, 2014). URL: <http://mfa.gov.by/press/smi/f3f9d668c40b48a4.html>.
- Стенограма – Стенограма брифінгу речника МЗС України Є. Перебийноса. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/1256-stenograma-brifingu-rechnika-mzs-ukrajini-jeperebijnosa>.

References

- Maksak – Maksak G. Belarus – Ukraine: novye aktsenty – otkrytye vozmozhnosti [Belarus – Ukraine: new accents – open opportunities]. URL: <https://nmnby.eu/yearbook/2010/maksak-ru.html> [in Russian].

Maksak, Yurchak, 2014 – Maksak G., Yurchak D. Sotrudnichestvo Respubliki Belarus i Ukrainy v novykh geopoliticheskikh usloviyakh [Cooperation of the Republic of Belarus and Ukraine in the new geopolitical conditions]. Minsk, 2014. 40 s. [in Russian].

Valion, 2014 – Valion O. P. Bilorus: sotsialno-ekonomichni aspekty rozvytku [Belarus: socio-economic aspects of development]. Ternopil: Aston, 2014. 274 s. [in Ukrainian].

Zasadko, 2008 – Zasadko V. Instytutsiyni bazys stymuliuвання rozvytku ekonomichnoi spivpratsi Ukrainy z Respublikoiu Bilorus [Institutional basis for stimulating the development of economic cooperation between Ukraine and the Republic of Belarus]. Stratehichni priorityety: naukovo-analitychnyi zbirnyk. 2008. №3 (8). S. 219–224. [in Ukrainian].

Polovy, 2015 – Polovy T. Ye. Ukraina – Respublika Bilorus: osoblyvosti mizhderzhavnogo dialohu na suchasnomu etapi [Ukraine-Republic of Belarus: the Features of Inter-States Dialogue on Modern Level]. Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Seriya: Filosofiia. Sotsiologiia. Politologiia. 2015. № 1. S.160–168. [in Ukrainian].

Betlii, Preiherman, 2016 – Betlii O., Preiherman Ye. Audyty zovnishnoi polityky Ukrainy: Ukraina – Bilorus. Dyskusiina zapyska [Ukraine's foreign policy audit: Ukraine – Belarus. Discussion note]. Kyiv, 2016. 55 s. [in Ukrainian].

Vasylyshyn, 2019 – Vasylyshyn S. Yu. Ukrainsko-biloruski vidnosyny (1991–2014 rr.) [Ukrainian-Belarusian relations (1991–2014)]: dysertatsiia na zdobuttia nauk. stupenia kand. ist. nauk za spets. 07.00.02 "Vsesvitnia istoriia". Ternopil, 2019. 298 s. [in Ukrainian].

29 aprelya Aleksandr Lukashenko – 29 aprelya Aleksandr Lukashenko vstretilsya s Prezidentom Ukrainy Viktorom Yanukovichem [On April 29, Alexander Lukashenko met with President of Ukraine Viktor Yanukovich]. 29 aprelya 2010 goda. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/29-aprelya-aleksandr-lukashenko-vstretilsya-s-prezidentom-ukrainy-viktorom-janukovichem-5119/ [in Russian].

O belorusko-ukrainskikh peregovorakh – O belorusko-ukrainskikh peregovorakh po voprosu primeniya ogranichitelnykh mer vo vzaimnoy torgovle [On the Belarusian-Ukrainian talks on the application of restrictive measures in mutual trade]. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/b4e280c33125fdce.html [in Russian].

O provedenii zasedaniya – O provedenii zasedaniya Mezhrpravitelstvennoy Belorusko-Ukrainskoy smeshannoy komissii po voprosam torgovo-ekonomicheskogo sotrudnichestva [On holding a meeting of the Intergovernmental Belarusian-Ukrainian mixed commission on trade and economic cooperation]. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/a446258ac49b0dd4.html [in Russian].

19 maya Aleksandr Lukashenko – 19 maya Aleksandr Lukashenko vstretilsya s Premier-ministrom Ukrainy Nikolaem Azarovym [On May 19, Alexander Lukashenko met with the Prime Minister of Ukraine Mykola Azarov]. 19 maya 2011 goda. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/19-maya-aleksandr-lukashenko-vstretilsya-s-premjer-ministrom-ukrainy-nikolaem-azarovym-5244/ [in Russian].

O 20-m zasedanii – O 20-m zasedanii Mezhrpravitelstvennoy Belorusko-Ukrainskoy smeshannoy komissii po voprosam torgovo-ekonomicheskogo sotrudnichestva [On the 20th meeting of the Intergovernmental Belarusian-Ukrainian mixed commission on trade and economic cooperation]. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/eb3970d7d35b322b.html [in Russian].

Otvety zamestitelya – Otvety zamestitelya Ministra inostrannykh del Respubliki Belarus Aleksandra Guryanova na voprosy zhurnalistov v khode press-konferentsii na temu: "Itogi vneshney torgovli v 2011 godu" [Answers of the Deputy Minister of Foreign Affairs of the Republic of Belarus Alexander Guryanov to journalists' questions during a press conference on the topic: "The results of foreign trade in 2011"]. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/cd91c78b6a87855c.html [in Russian].

Pidsumky uchasti – Pidsumky uchasti Pershoho Vitse-premier-ministra Ukrainy S. Arbutova u 22-mu zasidanni Mizhuriadovoi ukrainsko-biloruskoj zmishanoi komisii z pytan torhovelno-ekonomichnogo spivrobitnystva 22 travnia ts. r. [Results of the participation of the First Vice Prime Minister of Ukraine S. Arbutov in the 22nd meeting of the Intergovernmental Ukrainian-Belarusian Joint Commission on Trade and Economic Cooperation May 22 p.]. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/1168-brifing-v-mzs> [in Ukrainian].

Belarus zainteresovana – Belarus zainteresovana v aktivnom razvitii vzaimodeystviya s Ukrainoy [Belarus is interested in active development of cooperation with Ukraine]. 18 iyunya 2013 goda. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/belarus-zainteresovana-v-aktivnom-razvitii-vzaimodeystviya-s-ukrainoj-6313/ [in Russian].

Ofitsiyniy vizyt – Ofitsiyniy vizyt Premier-ministra Ukrainy M. Azarova do Respubliki Bilorus [Official visit of the Prime Minister of Ukraine Mykola Azarov to the Republic of Belarus]. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/1182-brifing-v-mzs> [in Ukrainian].

Aleksandr Lukashenko vstretilsya – Aleksandr Lukashenko vstretilsya s ispolnyayushchim obyazannosti Prezidenta Ukrainy Aleksandrom Turchinovym [Alexander Lukashenko meets with Acting President of Ukraine Alexander Turchinov]. 29 marta 2014 goda. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/proxodit-vstrecha-prezidenta-belarusi-aleksandra-lukashenko-i-ispolnjajuschego-objazannosti-prezidenta-8388/ [in Russian].

Intervyu – Intervyu Chrezvychaynogo i Polnomochnogo Posla Belarusi v Ukrainie Valentina Velichko Mezhdunarodnomu zhurnal "Bankir" (dekabr, 2014) [Interview of the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Belarus to Ukraine Valentin Velichko to the International magazine "Banker" (December, 2014)]. URL: <http://mfa.gov.by/press/smi/f3f9d668c40b48a4.html> [in Russian].

Stenohrama – Stenohrama bryfinhu rechnyka MZS Ukrainy Ye. Perebyinosa [Transcript of the briefing of the spokesman of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine E. Perebyinos]. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/1256-stenograma-brifingu-rechnika-mzs-ukrajini-jeperebyinosa> [in Ukrainian].